

УДК 378.147:355.02(477)202X
DOI 10.31494/2412-9208-2023-1-3-88-107

ACADEMIC FREEDOM IN UKRAINE DURING THE WAR:
CHALLENGES FOR UNIVERSITIES IN OCCUPIED CITIES
AND DIRECTIONS FOR RECOVERY

АКАДЕМІЧНА СВОБОДА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ
УНІВЕРСИТЕТІВ ОКУПОВАНИХ МІСТ ТА НАПРЯМИ ВІДНОВЛЕННЯ

Anastasiia POPOVA,
PhD in Pedagogy, Associate
Professor

kovaleva.anastasia.45@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5176-0059>

Анастасія ПОПОВА,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Natalia TSYBULIAK,
PhD in Pedagogy, Associate
Professor

nata.tsibulyak@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2474-8614>

Наталія ЦИБУЛЯК,
кандидат психологічних наук,
доцент

Hanna LOPATINA,
PhD in Pedagogy, Associate
Professor

lopatina.hanna29@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3920-6853>

Ганна ЛОПАТИНА,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Yana SUCHIKOVA,
Doctor of Technicals, Professor

yanasuchikova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4537-966X>

Яна СИЧІКОВА,
доктор технічних наук, професор

*Berdiansk State Pedagogical
University,
✉ 4, Schmidta st., Berdiansk,
Zaporizhzhia oblast, 71100, Ukraine
(temporarily relocated to:
66, Zhukovsky st., Zaporizhzhia,
69000, Ukraine)*

*Бердянський державний
педагогічний університет,
✉ вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ,
Запорізька обл., 71100, Україна
(тимчасово переміщений за
адресою: вул. Жуковського, 66,
м. Запоріжжя, 69000, Україна)*

Original manuscript received: October 23, 2023

Revised manuscript accepted: November 09, 2023

ABSTRACT

The article thoroughly investigates the impact of occupation and military conflict on academic freedom in Ukraine, with a particular focus on the challenges and circumstances faced by educators and students of Berdyansk State Pedagogical University during the period of occupation. The primary emphasis is placed on direct violations of academic freedom and its fundamental principles, including freedom of research, teaching, and knowledge acquisition. Various aspects of these violations are meticulously analyzed, including the detention of scholars and students, the forced relocation of the university,

restrictions on access to educational resources and scientific information, as well as psychological and physical pressure applied against the academic community.

The article also highlights potential strategies and mechanisms for safeguarding academic freedom, offering specific recommendations and directions for action. These measures encompass reintegration and support for academic staff and learners, the development of a legal framework, increased transparency and engagement, public participation, support for research initiatives, the advancement of public education, a comprehensive approach to academic freedom, and the implementation of action mechanisms, including monitoring and reporting, response mechanisms, international cooperation, the strengthening of academic communities, support for youth initiatives, an emphasis on interdisciplinarity, and a holistic approach to education as a tool for peace. This article underscores that overcoming systemic violations of academic freedom requires collective efforts from the national and international community and the establishment of mechanisms to protect and support educators in conflict settings.

Keywords: *academic freedom, war, occupation, relocation, freedom of research, freedom of teaching, freedom of knowledge acquisition, higher education.*

Вступ. Академічна свобода є однією з найцінніших підтримуючих структур сучасної вищої освіти та складником академічної культури, фундаментальним правом університетів та їхніх членів, яке дозволяє проводити наукові дослідження, організовувати навчання та публічні дискусії без обмежень або втручання зовні. Академічна свобода є невід'ємною частиною демократії і гарантом інтелектуальної автономії, що забезпечує відкритість до іноваційного розвитку, стимулює критичне мислення та створює можливості для еволюції суспільства.

Однак, академічна свобода не завжди гарантована, особливо в регіонах, які знаходяться під впливом політичних конфліктів та війн. У контексті сучасних геополітичних реалій, особливо враховуючи агресію Російської Федерації проти України, ця базова цінність зазнає серйозних випробувань. Окупація частини території України не тільки змінила політичний і економічний ландшафт країни, але й радикально вплинула на академічне середовище, поставивши під загрозу основи академічного життя країни. Призупинення освітнього процесу, релокація закладів освіти, захоплення приміщень закладів освіти російськими окупантами, знищення наукової літератури, руйнування або закриття доступу до лабораторій та дослідницьких баз даних, втрата академічного потенціалу та контингенту здобувачів, неможливість продовжувати дослідження, переслідування освітян з українською позицією – усе це стало жорсткою реальністю для української академічної спільноти (Lopatina et al., 2023). Особливо це відчули університети, які до початку повномасштабного вторгнення були розташовані на територіях, окупованих через збройну агресію Російської Федерації.

У контексті ситуації, коли українські науковці фізично втратили можливість продовжувати свої дослідження, а здобувачі не можуть продовжувати навчання у звичних умовах, постає нагальна потреба розробки та впровадження нових і ефективних методів забезпечення академічної свободи. Тут європейський досвід та цінності можуть виступити ключовим елементом, підставою для формування нової

культури та «другого подиху» демократії, яку не потрібно контролювати, а яка глибоко укорінена у свідомості через освіту та соціальну відповідальність суспільства.

Однак, щоб адекватно реагувати на сучасні виклики та розробляти стратегії відновлення, важливо глибоко зрозуміти основи академічної свободи та особливості функціонування університетів в умовах зовнішньої політичної агресії. Тільки маючи повне розуміння цих аспектів, академічна спільнота зможе ефективно протистояти негативним впливам та будувати майбутнє на основі демократичних цінностей та академічної інтеграції.

Академічна свобода розглядається науковцями з різних ракурсів та в контексті різних викликів. Дослідження О. Veaud (2020) та С. Dreyfuss і М. Ryan (2016) присвячені рефлексіям стосовно її сутності та значення для університетської спільноти та навчального процесу. У працях N. Hutchens, M. Edmondson, F. Fernandez (2023) аналізується захист академічної свободи в національних та міжнародних правових документах. Дослідження В. Leiter (2018) визначають значення академічної свободи та її вплив на якість навчання та досліджень. У наукових працях Я. Сичкової Н. Цибуляк, Ю. Лавриш, І. Литовченко, В. Лук'яненко, Т. Голуб, В. Шевдуна, В. Бульби, Л. Божко, Л. Кучер, В. Холодок, О. Ігнат'єва, Г. Луценко, О. Луценко, Т. Тюльпа, О. Сосненко, О. Назаренко розглядаються особливості впливу російсько-української війни на різні аспекти академічного життя в Україні, включаючи затримання вчених і студентів, психологічний та фізичний тиск на них, обмеження доступу до освітніх ресурсів та наукової інформації.

Незважаючи на результати досліджень, присвячених академічній свободі, український контекст її порушення в умовах військового конфлікту та окупації є унікальним та не був предметом окремих наукових пошуків. Водночас, ця тема є дуже важливою для розуміння актуальних освітніх реалій, з якими стикаються освітяни та студенти в Україні.

З урахуванням важливості дослідження цього питання головною метою нашої статті є аналіз та обговорення практичних аспектів порушення академічної свободи в контексті конфлікту та окупації в Україні. Ми спрямовуємо нашу увагу на конкретні випадки порушень цієї важливої принципової складової академічної діяльності, включаючи обмеження свободи досліджень, викладання та отримання знань. Окрім аналізу порушень, ми також надаємо увагу потенційним стратегіям та механізмам захисту академічної свободи в умовах конфлікту, рекомендаціям щодо дій на національному та міжнародному рівнях, а також акцентуємо увагу на важливості спільних зусиль для забезпечення недоторканості академічних свобод у всіх обставинах.

Методи та методики дослідження. Для проведення дослідження впливу окупації та військового конфлікту на академічну свободу в Україні, включаючи аналіз ситуації освітян і студентів Бердянського державного педагогічного університету, використовувалися різноманітні методи та методики дослідження. Зокрема, літературний огляд використовувався для систематичного аналізу наукової літератури та публікацій, а також вивчення

результатів попередніх досліджень щодо академічної свободи та її порушень у контексті конфлікту та окупації. Аналіз передбачав вивчення історії розвитку ситуації, що передбачав вивчення етапів порушення академічної свободи під час конфлікту та окупації, а також виділення досягнень і проблем у цьому контексті. Документальний аналіз застосовувався для дослідження нормативних документів, що стосуються академічної свободи. З метою проведення аналізу конкретних сценаріїв та досвіду впровадження заходів щодо захисту академічної свободи під час конфлікту та окупації були використані кейс-студії, зокрема аналіз діяльності Бердянського державного педагогічного університету. Методи системного та структурного аналізу використовувалися для визначення ключових компонентів та етапів впровадження заходів щодо захисту академічної свободи в контексті конфлікту, їх взаємодії та впливу на освітній процес.

Результати та дискусії.

Теоретичний концепт розуміння академічної свободи в сучасному суспільстві

Ідея академічних свобод є елементом автономії закладів освіти і визнається як ключовий елемент академічної культури в демократичних державах. Основні принципи цих свобод і автономії університетів відображені у ряді міжнародних документів, зокрема у Великій Хартії Європейських Університетів (1988), Рекомендаціях ЮНЕСКО та МОП «Про статус викладацьких кадрів вищих навчальних закладів» (1997), Лімській декларації «Про академічну свободу і автономію вищих навчальних закладів» (1988) та інших документах.

Згідно з Великою хартією європейських університетів (1988) університети визнаються як заклади, які мають право на академічну та організаційну автономію, а їхнє основне завдання – забезпечити наукову діяльність та освіту на належному рівні незалежно від втручання політичної й економічної влади та будь-яких втручання зовні (*Magna Charta Universitatum*, 1998).

Європейська хартія акцентує увагу на тому, що академічна свобода та автономія університетів є фундаментальними принципами, що лежать в основі розвитку інноваційної, динамічної та демократичної суспільної системи. Хартія підкреслює значущість свободи вираження думок, свободи вивчення та викладання для науковців та здобувачів, підтримуючи ідею, що саме ці свободи є запорукою інтелектуального та соціального прогресу. Документ також акцентує важливість гарантування незалежності учених від політичних, економічних або релігійних впливів, вважаючи їхню автономію важливою для наукового розвитку, критичного мислення та якісної освіти. Хартія також підкреслює, що університети повинні бути місцем, де стимулюється вільний обмін ідеями, де діалог є відкритим, а академічна спільнота може безперешкодно співпрацювати на міжнародному рівні, вимагаючи від урядів та інших стейкхолдерів захисту цих принципів навіть у контексті політичних та соціальних викликів (*Європейська соціальна хартія*, 1998).

У Лімській міжнародній декларації «Про академічну свободу і автономію вищих навчальних закладів» (1988) визначається поняття академічної свободи: *(Про академічну свободу і автономію вищих навчальних закладів, 1988)*:

- академічна свобода – це право членів академічної громади, індивідуально чи колективно, займатися дослідницькою діяльністю, створенням, документуванням, вивченням, навчанням, викладанням та поширенням своїх знань.

Декларація акцентує увагу на тому, що академічна свобода виступає як основна передумова для здійснення освітніх, дослідницьких, адміністративних та інших задач, які покладені на заклади вищої освіти. Усім учасникам академічного середовища має бути забезпечена можливість здійснювати свої функції без дискримінації чи страху перед можливим переслідуванням зі сторони державних структур або інших організацій. Додатково, держава повинна забезпечити всім учасникам академічної спільноти громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права, які визначені в Угодах ООН щодо прав людини. Будь-який учасник академічної спільноти повинен користуватися свободою міркувань, релігійних переконань, висловлювання, зібрань, асоціювання, а також мати захист особистості та право на вільне переміщення.

У рекомендаціях ЮНЕСКО і МОП «Про статус викладацьких кадрів вищих учбових закладів» (1997), зазначено, що викладацькі кадри закладів вищої освіти мають право на академічну свободу, тобто не обмежене жодною встановленою доктриною право на свободу викладання і обговорення, свободу проведення досліджень, поширення і публікації їх результатів, вільне вираження своїх думок відносно установи або системи, в яких вони працюють, свободу від інституційної цензури і свободу участі в професійних або представницьких академічних органах (*Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel, 1997*).

У документі акцентується увага на тому, що право на освіту, викладання і дослідницьку діяльність може бути реалізоване в повному обсязі лише в умовах академічної свободи й автономії установ вищої освіти. У п. 11 Рекомендації звертається увага на те, що викладацькі кадри закладів вищої освіти повинні мати не обмежений доступ до міжнародних комп'ютерних мереж, супутникових програм і баз даних, необхідних для їх викладацької, наукової або дослідницької діяльності. Рекомендації підкреслюють, що для забезпечення якісної вищої освіти і наукових досліджень необхідно гарантувати та захищати академічну свободу та професійну автономію викладачів. Вона також акцентує увагу на важливості ролі викладачів у розвитку суспільства і підкреслює необхідність забезпечення відповідного статусу, умов праці та прав викладацьких кадрів для досягнення цих цілей, а також наголошує на необхідності захисту викладачів відповідними трудовими умовами, забезпечуючи їм стабільність, безпеку та можливість професійного розвитку.

Міжнародне наукове співтовариство теж активно досліджує тему академічної свободи. Аналіз наукових джерел показав, що академічну свободу розуміють як фундаментальну цінність у закладах вищої освіти, яка дозволяє шукати знання без втручання чи санкцій з боку уряду (Reger, 1966); концепцію, яка охоплює свободу дослідження, викладання та самовираження в академічній спільноті (Beaud, 2020); свободу викладача чи дослідника у вищій освіті вивчати та обговорювати питання у своїй академічній галузі, а також викладати та публікувати без цензури чи страху покарання; професійне право, яке поширюється на представників професії та підлягає певним обмеженням (*FAQs on Academic Freedom*, 2022).

Академічне співтовариство сходиться на думці, що академічна свобода має вирішальне значення для незалежності та самостійності викладачів та дослідників у виконанні їхніх інтелектуальних обов'язків (Hutchens at al., 2023), оскільки передбачає прагнення до істини, незалежне виробництво знань і демократичних вільних дебатів, що сприяють розвитку суспільства та поглибленню людського розуміння у різних аспектах життя. Це забезпечує не лише інтелектуальний простір для інновацій та творчості, але й служить гарантом академічної доброчесності та етики. Адже коли учасники освітнього процесу відчувають, що можуть вільно досліджувати, аргументувати та публікувати без страху переслідування або втручання зовні, вони стають більш відданими своїй роботі та академічним цінностям. (Kabasakal Badamchi, 2022).

Резюмуючи положення міжнародних документів та уважно вивчивши аналіз наукових праць з питань академічної свободи, можемо констатувати, що до академічних свобод можна віднести свободу досліджень, свободу викладання, свободу отримання знань.

Свобода досліджень передбачає право дослідника вільно обирати напрямки і методологію власних наукових пошуків, зокрема й суперечливі або непопулярні погляди, порушувати будь-які проблеми, здійснювати широку апробацію здобутих результатів наукових досліджень. При цьому він може вимагати від керівництва реалізації політики інтелектуального розвитку, належного і кваліфікованого управління. Академічна свобода не усуває обов'язку проводити дослідницьку діяльність на основі добросовісного пошуку істини. Академічна свобода також передбачає відкритий і нефільтрований доступ до інформації, колекції матеріалів, що представляють різні точки зору, і збереження конфіденційності користувачів у бібліотеках та різних інформаційних базах даних, які використовуються у роботі (Dreyfuss & Ryan, 2016).

Свобода викладання спрямована на те, аби гарантувати викладачу можливість бути вільним від інституційної цензури; мати власну думку, незалежну від установи або системи, у яких здійснюється професійна діяльність; право брати участь у професійних або академічних органах. Свобода викладання передбачає самостійність у виборі форм проведення лекцій, практичних чи інших типів занять, та, не зазнаючи обмежень, обирати навчальні матеріали, методи, формати

викладу. Також важливим аспектом є право залишатися вірними своїй педагогічній філософії та інтелектуальним зобов'язанням, вимагати від керівництва реалізації політики інтелектуального розвитку, належного і кваліфікованого управління (Beaud, 2020).

Свобода отримання знань спрямована на здобувачів і виявляється у їх праві здобувати знання відповідно до своїх потреб та інтелектуальних запитів, обирати навчальний курс, форми навчання та позанавчальних занять. Вона виявляється також і в можливості вільно висловлювати власну думку без остраху несправедливого поводження з боку викладачів та адміністрації на основі думок і переконань здобувача, ставлячи за пріоритет цінність думки кожного та право висловлюватись, не боячись покарання (Tierney, 2020).

Однак академічна свобода ніколи не буває необмеженою. Це виявляється як у правилах етики до досліджень (Wight, 2020), так і до зовнішніх та внутрішніх втручаннях з боку держави, та самої установи (Tierney, 2020; Wight, 2022). До того ж, захист академічної свободи і погляд на неї відрізняються в різних політичних системах і країнах (Hutchens et al., 2023).

Особливо гостро академічна свобода стає під загрозою в контексті війни та окупації. Військові дії часто ведуть до обмеження основних прав та свобод громадян, і академічна громада не є винятком. Окупаційні режими, прагнучи забезпечити свою контрольованість, часто вводять суворий контроль за освітньою та науковою діяльністю. Це виявляється в цензурі, переслідуванні вчених, закритті або релокації навчальних установ та наукових центрів, призупиненні освітнього процесу та наукової діяльності, втраті матеріально-технічної та інформаційної баз.

У таких умовах освітяни та здобувачі вищої можуть втратити можливість вільно вивчати та обговорювати певні теми, особливо ті, які вважаються «незручними» або «забороненими» для окупаційної влади. Це призводить до інтелектуальної ізоляції, переривання наукових зв'язків і співпраці між країнами, а також підриває довіру до наукової спільноти в цілому.

Контекст академічної свободи Бердянського державного педагогічного університету під впливом окупації та війни.

Окупація частини України призвела до величезних негативних наслідків для академічного життя країни. Бердянський державний педагогічний університет, символ освіти, науки, інновацій, культури і духовності у Північному Приазов'ї, територіально розташований у місті Бердянську, став одним із 29 закладів вищої освіти (усього в Україні 336 ЗВО), що станом на 01 липня 2022 року, були вимушено тимчасово переміщені на територію, підконтрольну Україні, через окупацію частини Запорізької області російськими загарбниками (*Information on temporarily relocated institutions of higher education belonging to the sphere of management of the Ministry of Education and Culture, 2022*). Університет майже з перших днів війни став однією з основних жертв окупаційної політики. Після того, як місто було окуповано на четвертий день від початку вторгнення (27 лютого 2022 року), відбулося блокування можливості проводити навчальну та

науково-дослідницьку роботу в безпечному форматі, починаючи з 1 березня 2022 року, університет став об'єктом прямих втручань з боку окупаційної влади (Lopatina et al., 2023). Перебування в університетському корпусі та біля нього для всього адміністративного та науково-педагогічного складу становило фізичну небезпеку, відповідно зумовило прямі порушення академічної свободи для всієї освітньої галузі та Бердянського державного педагогічного університету зокрема та її засадничих принципів, таких як свобода досліджень, викладання, отримання знань.

Прямі порушення академічної свободи в період повномасштабного вторгнення та окупації частини території України можна поділити на два чітко окреслені етапи. Перший етап почався в перший день війни, коли освітній процес було призупинено – 24 лютого. О 4 годині ранку країна прокинулася від вибухів, Бердянськ не був винятком. Та критична ситуація, що панувала, невизначеність і загроза створили перепони для безперервного навчального процесу та академічної діяльності. У перші дні війни всі заклади освіти призупинили освітній процес, згодом, 14 квітня університети, які знаходилися на підконтрольній частині України, відновили свою роботу в різних форматах, однак університети, які до моменту повномасштабного вторгнення фізично знаходилися на території, тимчасово окупованих Російською федерацією, не змогли так швидко відновити освітній процес, у тому числі й Бердянський державний педагогічний університет. До того ж, 1 березня 2022 року до кабінету ректора БДПУ ввійшли озброєні військові Російської Федерації, і під прицілом автомата його з мішком на голові було вивезено на бесіду з представниками спецслужб Росії. Перед обличчям смерті ректор не поступився загальнонаціональними українськими цінностями, відповідаючи окупантам, що «Ми вже звикли до свободи і демократії. Ми знаємо солодкий смак свободи думки й вибору та нізащо не проміняємо його на триколонор» (<https://us.bdpu.org.ua/ihor-bohdanov-my-znaiemo-solodkyy-smak-svobody.html>; Lopatina et al., 2023).

Через деякий час ректора БДПУ відпустили. Розуміючи, на яку небезпеку наражаються академічний, викладацький персонал, студенти ЗВО та їх сім'ї, було розпочато процедуру тимчасового переміщення університету (Lopatina et al., 2023). Однак, відновити навчальну діяльність університет зміг лише з 2 травня, після офіційної релокації до міста Запоріжжя на базу Запорізького національного університету. Більше двох місяців здобувачі та викладачі не мали змоги навчатися та продовжувати свої дослідження (Suchikova & Tsybuliak, 2023). В умовах тимчасового призупинення освітнього процесу університет через окупацію міста не міг гарантувати своїм здобувачами дотримання свобод і умов, за яких вони могли б досягти своїх цілей в освіті, що було прямим порушенням їх академічної свободи та свідченням злочину окупаційного режиму Росії. Хоча університет мужньо намагався долати ці виклики, створюючи можливості для внутрішньої академічної мобільності в межах України для здобувачів, які хотіли продовжувати навчання, все одно в перші місяці війни,

навіть у тих університетах, які відновили свою роботу, про повноцінне навчання не могло бути і мови (Kurarov at al., 2023; Lavrysh at al., 2022).

Другим етапом прямого порушення академічної свободи стало захоплення корпусів університету окупаційними силами в червні 2022 року з метою відкриття на базі Бердянського державного педагогічного університету одного з факультетів квазі-університету за російськими стандартами та програмами. Саме в цей час як здобувачів, так і викладачів намагалися залучити до роботи в «російському квазі-університеті». У цей період учасники освітнього процесу ставали жертвами прямих репресій: зникнення, незаконні затримання, психологічний та фізичний тиск – все це стало новою реальністю для тих, хто відмовлявся співпрацювати, і свідчило про порушення академічної свободи бердянської освітянської спільноти (Suchikova, 2023; In foreign walls: how displaced universities overcome problems, 2022).

Однак це загальні аспекти обмежень академічної свободи. Для розуміння загальної картини важливою є деталізація, яка стосується саме базових принципів академічної свободи.

Порушення принципу свободи проведення досліджень під час окупації набули глибокого та болісного характеру, особливо в місті Бердянську. Перший аспект порушень передбачав критичні перешкоди в організації та проведенні наукової діяльності через блокування та відсутність інтернет-зв'язку з початку воєнного конфлікту в окупованому місті, обмежуючи доступ до наукових даних, інформації та програм. Викладачі Бердянського державного педагогічного університету, які не виїхали в перші дні з окупованого міста, втратили можливість продовжувати свої наукові дослідження та були обмежені в доступі до участі в різноманітних програмах підтримки українських дослідників, які пропонувала міжнародна академічна спільнота (Suchikova at al., 2023). Навіть після відновлення інтернет зв'язку в травні перебої, нестабільність зв'язку, а головне небезпека переслідувань продовжували гальмувати науково-дослідницьку роботу, а багато можливостей для науково-педагогічних працівників було втрачено.

Другий аспект порушень свободи проведення досліджень впливу війни та окупації на можливість проведення наукових досліджень. На основі опитування, яке було проведено серед викладачів Бердянського державного педагогічного університету в липні 2022 року, з'ясувалося, що загальна безпекова ситуація серйозно вплинула на продуктивність науковців і перешкоджала їх дослідницькій роботі, навіть незалежно від місця перебування викладачів – на окупованій території, на території підконтрольній Україні, за кордоном. Втрата доступу до наукового обладнання та інших ресурсів, які були залишені в окупованому Бердянську, була ключовим фактором, що негативно вплинув на здатність проводити наукові дослідження для всіх категорій респондентів. Зокрема, після переміщення університету на підконтрольну Україні територію спостерігалася відчутна зміна наукової активності, особливо серед науковців, що залишилися на окупованій

території (Suchikova at al., 2023; Попова, Линдіна & Мацейко, 2023). Тут, крім фізичних обмежень, як-то брак обладнання чи ресурсів, психологічних факторів, таких як невпевненість у майбутньому та стурбованість щодо подальшої кар'єри, також відіграли роль постійні спроби переслідувань викладачів, які залишились вірними українській освітній системі та своїй країні; постійні перебої зі зв'язком створювали додаткові перешкоди перед освітянською та науковою спільнотою.

Порушення принципу свободи викладання в умовах окупації несе в собі особливу вагу та трагічність для тих викладачів, які, залишаючись на окупованих територіях, прагнуть бути частиною української системи освіти та зберігати й просувати українське освітнє та культурне середовище. Ці освітяни, опинившись у вкрай непростих умовах, де свобода слова та академічні свободи були різко обмежені, продовжують свою педагогічну діяльність, ризикуючи власною безпекою, безпекою своєї родини і, не рідко, життям.

Переховуючись від окупаційної влади, викладачі вдаються до використання різноманітних методів невидимого опору та непокори. Вони продовжують дистанційно викладати в Бердянському державному педагогічному університеті, який релоковано на підконтрольну Україні території, вірні вітчизняним освітнім стандартам, не піддаючись на провокації та погрози щодо необхідності припинити співпрацю з Україною та переходити на сторону примусової русифікації та ідеологізації освіти (Lopatina at al, 2023; Suchikova at al., 2023).

Незважаючи на небезпеку, викладачі, які залишились на окупованих територіях, намагаються забезпечити здобувачів доступом до об'єктивної інформації, наукових знань і критичного мислення, що прямо протирічить ідеологічним інтересам окупантів. Діяльність таких викладачів часто здійснюється таємно, що виявляє глибокий професіоналізм та патріотизм, стаючи променем свободи та віри в перемогу України, навіть перебуваючи вже більше року в тяжких умовах окупації, однак свідчить про беззаперечне порушення їх академічної свободи. Деякі з викладачів стали жертвами політичних репресій, що супроводжувалися їх зникненням або незаконним затриманням та перебуванням у полоні окупантів під психологічним та навіть фізичним тиском.

Відтак, порушення принципу свободи викладання на окупованих територіях є не просто вираженням авторитарного контролю, але й спробою знищити українське освітнє та культурне життя, заборонити свободу слова, відібрати право залишатися вірними своїй педагогічній філософії та інтелектуальним зобов'язанням. Проте мужність та відданість викладачів, які втілюють принципи академічної та національної свободи, не лише підтримують духовний опір, але й слугують збереженню української освіти, культури та в результаті національної ідентичності, що особливо важливо для людей, і здобувачів, які перебуваючи на окупованій території, чекають на деокупацію, перемогу України та повернення повноцінної демократії в їхнє життя.

Порушення принципу свободи отримання знань. Сійка сила, яка була продемонстрована здобувачами під час окупації та воєнних дій, виявилася у вражаючій жазі до здобуття освіти навіть у найскладніших умовах. Але реальні умови сьогоденної України та окупованих її територій такі, що освітній процес був і залишається критично ускладненим через порушення принципу свободи отримання знань.

Серед численних викликів, що підкреслюють це порушення, перший полягає в тимчасовому призупиненні роботи університету, моментального переривання освітнього процесу для здобувачів, позбавивши їх стабільної навчальної діяльності та соціального середовища (Lucenko at al., 2023). Це виявлялося не тільки в забороні відвідувати навчальні корпуси, але й виключило можливість обміну знаннями та ідеями зі своїми одногрупниками та викладачами.

Для тих здобувачів, які залишилися в зоні конфлікту або на тимчасово окупованих територіях, проблема була ще більшою. Оскільки специфіка контингенту здобувачів Бердянського державного педагогічного університету полягає в тому, що більшість з них – із Запорізької, Донецької та Луганської областей, які з перших днів війни були або у зоні активних бойових дій, або окуповані. Навіть коли відновився освітній процес в університеті, багато здобувачів не мали можливості взагалі доєднатися до занять онлайн через надзвичайно складні та небезпечні умови в зонах активних бойових дій та на окупованих територіях. Сидячи в підвалах чи бомбосховищах, без доступу до інтернету, іноді втрачаючи житло та всі особисті речі, ці здобувачі опинялись ізольованими від освітнього середовища, позбавлені можливості продовжувати свою освіту (Попова та інші, 2023; Matviichuk at al. 2022; Lucenko at al., 2023; Lavrysh at al., 2022).

Окрім того, здобувачі також стикаються з серйозним тиском та переслідуванням з боку окупаційної влади. Не маючи можливості відкрито продовжувати своє навчання в українському університеті, вони змушені робити це таємно, попри загрозу для власної безпеки, уникаючи спроб з боку окупаційної влади залучити їх до навчання у квазі-університеті (Lopatina at al., 2023).

Ці обставини підкреслюють надзвичайний вплив конфлікту на академічний прогрес та психічний стан здобувачів, де порушення принципу свободи отримання знань виявляється не просто як академічна перешкода, а як криза, що глибоко та всеосяжно вражає цілу спільноту молодого покоління, обмежуючи їх у базових правах. Однак, незважаючи на всі труднощі, продовжують прагнути до здобуття освіти та знань. Ця непохитна відданість в умовах екстремальної небезпеки та жорстоких життєвих умовах є показником стійкості та рішучості української молоді, але водночас підкреслює критичність ситуації зі свободою отримання освіти в умовах конфлікту.

Ці виклики наголошують на важливості академічної свободи як фундаментального права, яке має бути захищене в усіх обставинах. Вони також демонструють невід'ємну роль академічної спільноти в суспільстві,

її вплив на культурний та соціальний розвиток країни та необхідність на міжнародному та національному рівнях створювати ефективні механізми, які б захищали це право та карали тих, хто його порушує.

Відновлення академічної свободи через європейські цінності та практики

Академічна свобода – це наріжний камінь інновацій та прогресу, який водночас виступає захисником демократії та плюралізму (Leiter, 2018). У контексті України, охопленої конфліктом та викликами, що стоять перед академічною спільнотою, необхідно забезпечити відновлення та зміцнення академічної свободи як на національному, так і міжнародному рівні, оскільки держава, навіть базуючись на кращих європейських практиках, не в змозі самостійно подолати всі перешкоди на цьому шляху.

Спостерігається загальноновизнана необхідність інтегрованих підходів, які поєднують національні заходи та міжнародну підтримку для забезпечення і захисту академічних свобод в умовах, що постійно змінюються та вимагають адаптації (Hutchens at al., 2023). Важливість європейської інтеграції та спільноти в цьому контексті не може бути переоціненою, адже вона може надати не лише структурні та ресурсні засоби, а й значущу моральну підтримку академічній спільноті, що опинилася під тиском.

Глобальний контекст академічної свободи вимагає консолідованої позиції та синергії дій на міжнародній арені, адже вона тісно перекликається із загальнолюдськими правами та свободами (*Handbook on Academic Freedom*, 2022). Інструменти міжнародного регулювання та санкцій повинні бути дієвими та конкретизованими, щоб захищати та підтримувати академічні спільноти та індивідів, які можуть зазнавати переслідувань чи обмежень у своїх дослідницьких та освітніх прагненнях у всьому світі.

Ураховуючи це, на міжнародному рівні мають бути розроблені та імплементовані інструменти покарання й захисту академічної свободи, які можуть включати міжнародні санкції проти країн та осіб, що систематично порушують принципи академічної свободи; створення глобальних мереж спостереження та моніторингу академічної свободи, що включають регулярні огляди, звітність та дослідження випадків порушення; розробку програм підтримки для вчених, викладачів та здобувачів, які страждають від порушень академічної свободи; запуск міжнародних кампаній з метою посилення обізнаності та мобілізації підтримки спільноти у відповідь на серйозні порушення академічної свободи (*Handbook on Academic Freedom*, 2022).

Не менш важливою є і роль регіональних та глобальних міжнародних організацій, які мають не тільки словесно засуджувати дії агресора, але і забезпечувати підтримку та ресурси для імплементції й виконання механізмів захисту академічної свободи, у тому числі через політику сусідства та регіональну співпрацю.

Надійність і стійкість академічної свободи залежить від спроможності міжнародної спільноти виявляти, засуджувати та вживати заходів проти її порушень. Розробка та впровадження інструментів

покарання і механізмів захисту на міжнародному рівні, що ґрунтуються на європейських цінностях та нормах, стануть суттєвими кроками в захисті та підтримці глобальної академічної спільноти, індивідуальних учених та здобувачів у всьому світі (Hutchens at al., 2023).

Напрями та механізми захисту академічної свободи: заклик до дій та впровадження.

В історії кожної країни та нації є моменти, коли важливість освіти та академічних свобод виходить на передній план. Для України цей момент настав після тяжких випробувань, які призвели до потреби відновлення та укріплення демократії, зокрема і через роль академічної спільноти в поствоєнному відновленні, важливість громадської обізнаності та активної участі.

Академічна спільнота в поствоєнному відновленні має унікальну можливість узяти на себе лідерство у відновленні країни. Це не лише про навчання нового покоління фахівців, а й про формування критичного мислення, етичних норм та демократичних цінностей серед молоді. Через дослідження, публікації та громадські активності заклади вищої освіти можуть вказувати шлях до стабільного майбутнього (Yagar, 2023).

Демократія може процвітати лише тоді, коли громадяни є активними та обізнаними. Академічна свобода – не лише справа вчених або здобувачів, це питання для всього суспільства. Громадська підтримка академічних свобод створює сприятливе середовище для інновацій, наукових досліджень та критичного дискурсу.

Імплементация європейських цінностей та практик в академічне середовище України може стати каталізатором для створення стійкого освітнього та наукового середовища, яке може витримати зовнішні та внутрішні виклики. Однак це має враховувати напрями дій та механізми реагування.

Таблиця 1

Напрями для дій та механізми захисту академічної свободи

Напрямки для Дій	
Реінтеграція та підтримка академічних працівників і здобувачів	Підтримка вчених, викладачів та здобувачів, які постраждали від конфлікту, через програми реінтеграції та психологічної підтримки
Правова рамка	Розроблення правових норм, які гарантують і захищають академічну свободу, визначену європейськими стандартами, що передбачають конкретні механізми застосування та відповідальності
Транспарентність та залученість	Забезпечення активної участі академічних співтовариств у формуванні політик і стратегій, що впливають на вищу освіту та науку
Громадська участь	Активізація співпраці між академічною спільнотою та громадськістю, організація платформи для діалогу,

	обговорення актуальних питань та розробки спільних ініціатив
Підтримка науково-дослідницьких проєктів	Стимулювання інновацій та наукових досліджень, надання грантів та стипендій для провідних учених та молодих дослідників
Розвиток громадської освіти	Організація програм для підготовки громадян до активної участі в демократичних процесах, зокрема, шляхом залучення їх до дискусій та обговорень на платформах університетів.
Механізми Захисту та Реагування	
Моніторинг та звітність	Створення механізмів моніторингу академічної свободи, що забезпечується регулярними оглядами та звітами з дотримання принципів та стандартів в університетах
Механізми реагування	Розроблення ефективних механізмів реагування у випадку порушення академічної свободи з метою надання оперативної підтримки та захисту
Міжнародна співпраця	Співпраця та залучення міжнародних партнерів для формування ефективних механізмів підтримки в забезпеченні академічної свободи та обміну найкращими практиками на міжнародному й національному рівнях
Зміцнення академічних спільнот	Сприяння формуванню міжнародних та національних академічних альянсів і партнерств університетів з метою обміну найкращими практиками, ресурсами та ідеями.
Підтримка ініціатив молоді	Залучення здобувачів до розроблення та реалізації проєктів, спрямованих на реформування освіти, наукових досліджень та громадського життя.
Наголос на міждисциплінарність	Спонування до проведення досліджень, що об'єднують різні галузі знань, для розроблення комплексних рішень сучасних викликів.
Цілісний підхід до академічної свободи	Формулювання і впровадження державної політики, яка б визнавала академічну свободу не просто як привілей, але й основоположний принцип, від якого залежить якість та релевантність вищої освіти та наукових досліджень.
Освіта як інструмент миру	Використання академічної спільноти як платформи для проведення діалогу з різних точок зору, промоції мирних цінностей та розв'язання конфліктів на основі взаєморозуміння та респекту.

Відновлення та зміцнення академічної свободи в контексті української реальності вимагає уваги та дії, орієнтованих на європейські цінності та

стандарти з урахуванням спільного партнерства в оновленні механізмів реагування на міжнародному рівні на випадки порушення академічної свободи. Це сприятиме розвитку освітнього середовища, що вистає перед викликами, пропонуючи безпечне та продуктивне середовище для академічної спільноти та здобувачів на всіх етапах їх навчання та кар'єри. Стратегії та практики, запропоновані в цьому блоці, можуть бути стартом для глибокого та продуктивного діалогу між всіма зацікавленими сторонами в процесі відновлення не тільки академічної свободи в Україні, а й держави після конфлікту. Оскільки академічна свобода спрямована на вирішення протиріч між владою та знаннями, політикою та правдою, дією та думкою (*Introduction: On the Future of Academic Freedom, 2023*), то відновлення України після конфлікту – велике завдання, яке вимагає спільних зусиль, включаючи активну роль академічної спільноти.

Висновки. Академічна свобода, еднаючи в собі принципи вільного викладання, дослідження та навчання, виявляється життєво важливим фактором у підтримці якісної освіти та наукових досліджень. Проте конфліктні ситуації, особливо ті, що пов'язані з війною та окупацією територій, накладають суттєві обмеження на реалізацію цього принципу, породжуючи цілу низку викликів як для здобувачів, так і для викладачів та науковців. У контексті України, особливо в умовах останніх подій, це стає актуальним з огляду на наявність переміщених університетів, загрози академічної свободи та необхідності міжнародної консолідації зусиль у розробленні та формуванні стратегій її відновлення й гарантування. Ураховуючи досвід порушення базових принципів академічної свободи на прикладі Бердянського державного педагогічного університету, можна виділити декілька ключових моментів:

- Академічна свобода є критично важливою для розвитку науки і освіти в контексті війни та постконфліктної відбудови, коли освітні заклади та учасники освітнього процесу стають особливо вразливими та стикаються з особливими викликами та загрозами.
- Забезпечення та захист академічної свободи вимагає складної, багатоаспектної стратегії, яка включає національні та міжнародні механізми, а також активну участь громадського суспільства та академічних спільнот.
- Зусилля щодо забезпечення академічної свободи повинні інтегрувати досвід та знання з європейського контексту, адаптуючи їх до української реальності та специфіки конфлікту.
- Релоковані університети потребують спеціальної уваги та підтримки для забезпечення продовження своєї освітньої та наукової роботи, а також для надання стабільності своїм здобувачам та персоналу.
- Діалог і співпраця між університетами, громадськістю, державними структурами та міжнародними партнерами є ключовими для формування й упровадження ефективних стратегій забезпечення академічної свободи.

- Інтеграція і взаємодія української академічної спільноти з міжнародним науковим співтовариством можуть сприяти обміну знань, досвіду та практиками, а також стимулювати інновації та прогрес у науці та освіті.
- Сприйняття та практична реалізація академічної свободи повинні переходити від формального рівня до активного застосування, що передбачає її захист у кризових умовах та активне просування як основоположного принципу академічної практики та культури.

Ці висновки можуть слугувати основою для подальшого планування, розроблення стратегій та ініціатив, спрямованих на захист та підтримку академічної свободи в Україні та світі, у відповідь на наявні та потенційні виклики через конфлікт та його наслідки.

Література

1. Попова А., Линдіна С., Мацейко Н. Наукова активність науково-педагогічних працівників університету: рефлексії впливу умов сучасності. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 2023. Вип. 2. С. 56–70.
2. Попова А., Сичикова Я., Цибуляк Н., Лопатіна Г., Ковачов С., Попов П. Дистанційне та змішане навчання в університетах України: рефлексії щодо їх впровадження у мирний та воєнний час. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2023. Вип. 2. С. 98–117. URL: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2023-1-2-98-117>.
3. Про академічну свободу і автономію вищих навчальних закладів: Лімська декларація. URL: http://auu.kma.mk.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=112&lang=en. (дата звернення: 20.10.2023).
4. Beaud O. Reflections on the concept of academic freedom. *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, 2020. Vol. 27, No. 5. P. 611–627. URL: <https://doi.org/10.1080/13507486.2020.1823650>.
5. Dreyfuss S., Ryan M. Academic Freedom: The Continuing Challenge. *Portal: Libraries and the Academy*, 2016. Vol. 16, № 1. P. 1–9. URL: <https://doi.org/10.1353/pla.2016.0000>.
6. FAQs on Academic Freedom. AAUP, 2022. URL: <https://www.aaup.org/programs/academic-freedom/faqs-academic-freedom>. (дата звернення: 19.10.2023).
7. Handbook on Academic Freedom. *In Academic freedom in the modern British university: a historical perspective*. Edward Elgar Publishing, 2022. URL: <https://doi.org/10.4337/9781788975919>.
8. Hutchens N. H., Edmondson M. L., Fernandez F. J. Academic freedom protections in national and international law. *In International Encyclopedia of Education (Fourth Edition)*. Elsevier, 2023. P. 174–182. URL: <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-818630-5.02012-1>.
9. In foreign walls: how displaced universities overcome problems. *VoxUkraine*, 2022. URL: <https://voxukraine.org/u-chuzhyh-stinah-yak-dolayut-problemy-peremishheni-universytetu/>. (дата звернення: 21.10.2023).
10. Information on temporarily relocated institutions of higher education belonging to the sphere of management of the Ministry of Education and Culture. Home | Ministry of Education and Science of Ukraine. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/najposhirenishi-zapitannya->

[vidpovidi-ta-aktualni-kontakti-mon-pid-chas-voyennogo-stanu/najposhirenishi-zapitannya-vidpovidi/fahova-peredvisha-visha-osvita](#) (дата звернення: 20.10.2023)

11. Introduction: On the Future of Academic . In *Knowledge, Power, and Academic Freedom*. Columbia University Press, 2019. P. 1–14. URL : <https://doi.org/10.7312/scot19046-001>.

12. Kabasakal Badamchi D. Academic freedom: How to conceptualize and justify it? *Philosophy & Social Criticism*, 2022. Vol. 48, No. 4. P. 619–630. URL : <https://doi.org/10.1177/01914537211072888>.

13. Kurapov A., Pavlenko V., Drozdov A., Bezliudna V., Reznik A., Isralowitz R. Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel. *Journal of Loss and Trauma*, 2023. Vol. 28, No. 2. P. 167–174. URL : <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838>.

14. Lavrysh Y., Lytovchenko I., Lukianenko V., Golub T. Teaching during the wartime: Experience from Ukraine. *Educational Philosophy and Theory*, 2022. P. 1–8. URL : <https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2098714>.

15. Leiter B. Why Academic Freedom? In *The Value and Limits of Academic Speech*. Routledge, 2018. P. 31–46. URL : <https://doi.org/10.4324/9781351064507-3>.

16. Lopatina H., Tsybuliak N., Popova A., Bohdanov I., Suchikova Y. University without Walls: Experience of Berdyansk State Pedagogical University during the war. *Problems and Perspectives in Management*, 2023. Volume 21, Special Issue. P. 1–11.

17. Lucenko G., Lutsenko O., Tiulpa T., Sosnenko O., Nazarenko O. Online - Education and training in higher educational institutions of Ukraine: Challenges and benefits. *International Journal of Educational Research Open*, 2023. Vol. 4. Article 100231. URL : <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2023.100231>.

18. Magna Charta Universitatum. Bologna, 1988. URL : http://www.magna-charta.org/library/userfiles/file/mc_english.pdf. (дата звернення: 20.10.2023).

19. Matviichuk L., Ferilli S., Hnedko N. Study of the Organization and Implementation of E-Learning in Wartime Inside Ukraine. *Future Internet*, 2022. Vol. 14, No. 10. Article 295. URL : <https://doi.org/10.3390/fi14100295>.

20. Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel. UNESCO. 1997. URL : <https://en.unesco.org/about-us/legal-affairs/recommendation-concerning-status-higher-education-teaching-personnel>. (дата звернення: 20.10.2023).

21. Reger R. Academic Freedom for Students. *Science*, 1966. Vol. 153, No. 3733. P. 249. URL : <https://doi.org/10.1126/science.153.3733.249.d>.

22. Suchikova Y. A year of war. *Science*, 2023. Vol. 379, No. 6634. P. 850. URL : <https://doi.org/10.1126/science.caredit.adh2925>.

23. Suchikova Y., Tsybuliak N., Lopatina H., Popova A., Kovachov S., Hurenko O., Bogdanov I. Is science possible under occupation? Reflection and coping strategy [Special issue]. *Corporate Governance and Organizational Behavior Review*, 2023. Vol. 7, No. 2. P. 314–324. URL : <https://doi.org/10.22495/cgobrv7i2sip10>.

24. Suchikova Y., Tsybuliak N. Universities without walls: global trend v. Ukraine's reality. *Nature*, 2023. Vol. 614, No. 7948. P. 413. URL : <https://doi.org/10.1038/d41586-023-00380-y>.

25. Tierney W. G. The Idea of Academic Freedom and Its Implications for Teaching and Learning. *Teaching Learning and New Technologies in Higher Education*. Springer Singapore, 2020. P. 17–28. URL : https://doi.org/10.1007/978-981-15-4847-5_2.

26. Wight C. Critical Dogmatism: Academic Freedom Confronts Moral and Epistemological Certainty. *Political Studies Review*, 2020. URL : <https://doi.org/10.1177/1478929920942069>.

27. Yarar B. At-risk scholars in Europe: 'academic humanitarianism' in the name of science 'here' as opposed to the risk 'there'. *The International Journal of Human Rights*, 2023. P. 1–21. URL : <https://doi.org/10.1080/13642987.2023.2227110>.

References

1. Popova, A., Lyndina, Ye., Maceiko, N. (2023). *Naukova aktivnist naukovo-pedagogichnykh pratsivnykiv universytetu: refleksii vplyvu umov suchasnosti* [Scientific activity of scientific and pedagogical staff of the university: reflections on the impact of modern conditions]. *Naukovi zapysky Berdyanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*. Serii: Pedahohichni nauky: zb. nauk. pr. – Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences, 2, 56–70. [in Ukrainian].
2. Popova, A., Sychikova, Ya., Tsybuliak, N., Lopatina, G., Kovachov, S., Popov, P. (2023). *Dystantsiine ta zmishane navchannia v universytetakh Ukrainy: refleksii shchodo yikh vprovadzhenia u myrnyi ta vienni chas* [Distance and blended learning in Ukrainian universities: reflections on their implementation in peacetime and wartime]. *Naukovi zapysky Berdyanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*. Serii: Pedahohichni nauky: zb. nauk. pr. – Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences, 2, 98–117. <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2023-1-2-98-117> [in Ukrainian].
3. *Pro akademichnu svobodu i avtonomiiu vyshchyykh navchalnykh zakladiv: Limska deklaratsiia* (1988). Lima [On academic freedom and autonomy of higher educational institutions: The Lima Declaration]. http://auu.kma.mk.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=112&lang=en [in Ukrainian].
4. Beaud, O. (2020). *Reflections on the concept of academic freedom*. *European Review of History: Revue européenne d'histoire*, 27 (5), 611–627. <https://doi.org/10.1080/13507486.2020.1823650> [in English].
5. Dreyfuss, S., & Ryan, M. (2016). *Academic Freedom: The Continuing Challenge*. *Libraries and the Academy: portal*, 16 (1), 1–9. <https://doi.org/10.1353/pla.2016.0000> [in English].
6. *FAQs on Academic Freedom* (2022). AAUP. <https://www.aaup.org/programs/academic-freedom/faqs-academic-freedom> [in English].
7. *Handbook on Academic Freedom* (2022). In *Academic freedom in the modern British university: a historical perspective*. Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781788975919> [in English].
8. Hutchens, N. H., Edmondson, M. L., & Fernandez, F. J. (2023). *Academic freedom protections in national and international law*. In *International Encyclopedia of Education* (Fourth Edition) (p. 174–182). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-818630-5.02012-1> [in English].
9. *In foreign walls: how displaced universities overcome problems*. (2022). VoxUkraine. <https://voxukraine.org/u-chuzhyh-stinah-yak-dolayut-problemy-peremishheni-universytet/> [in English].
10. Ministry of Education and Science of Ukraine (2022). *Information on temporarily relocated institutions of higher education belonging to the sphere of management of the Ministry of Education and Culture* URL : <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/najposhirenishi-zapitannya-vidpovidi-ta-aktualni-kontakti-mon-pid-chas-voyennogo-stanu/najposhirenishi-zapitannya-vidpovidi/fahova-peredvisha-visha-osvita> [in Ukrainian].
11. *Introduction: On the Future of Academic Freedom* (2019). In *Knowledge, Power, and Academic Freedom* (p. 1–14). Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/scot19046-001> [in English].

12. Kabasakal Badamchi, D. (2022). *Academic freedom: How to conceptualize and justify it?* Philosophy & Social Criticism, 48 (4), 619–630. <https://doi.org/10.1177/01914537211072888> [in English].
13. Kurapov, A., Pavlenko, V., Drozdov A., Bezliudna, V., Reznik, A., & Isralowitz, R. (2023). *Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel*. Journal of Loss and Trauma, 28 (2), 167–174. <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838> [in English].
14. Lavrysh, Y., Lytovchenko, I., Lukianenko, V., & Golub, T. (2022). *Teaching during the wartime: Experience from Ukraine*. Educational Philosophy and Theory, 1–8. <https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2098714> [in English].
15. Leiter, B. (2018). *Why Academic Freedom?* In The Value and Limits of Academic Speech (p. 31–46). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351064507-3> [in English].
16. Lopatina, H, Tsybuliak, N., Popova, A, Bohdanov, I., Suchikova, Y. (2023). *University without Walls: Experience of Berdyansk State Pedagogical University during the war*. Problems and Perspectives in Management, Volume 21, Special Issue, 1–11. [in English].
17. Lucenko, G., Lutsenko, O., Tiulpa, T., Sosnenko, O., & Nazarenko, O. (2023). *Online – Education and training in higher educational institutions of Ukraine: Challenges and benefits*. International Journal of Educational Research Open, 4, 100231. <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2023.100231> [in English].
18. *Magna Charta Universitatum*. (1988). Bologna. http://www.magna-charta.org/library/userfiles/file/mc_english.pdf [in мова публікації].
19. Matviichuk, L., Ferilli, S., & Hnedko, N. (2022). *Study of the Organization and Implementation of E-Learning in Wartime Inside Ukraine*. Future Internet, 14 (10), 295. <https://doi.org/10.3390/fi14100295> [in English].
20. *Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel*. (1997). UNESCO. <https://en.unesco.org/about-us/legal-affairs/recommendation-concerning-status-higher-education-teaching-personnel> [in мова публікації].
21. Reger, R. (1966). *Academic Freedom for Students*. Science, 153 (3733), 249. <https://doi.org/10.1126/science.153.3733.249.d> [in мова публікації].
22. Suchikova, Y. (2023). *A year of war*. Science, 379 (6634), 850. <https://doi.org/10.1126/science.caredit.adh2925> [in English].
23. Suchikova, Y., Tsybuliak, N., Lopatina, H., Popova, A., Kovachov, S., Hurenko, O., & Bogdanov, I. (2023). *Is science possible under occupation? Reflection and coping strategy* [Special issue]. Corporate Governance and Organizational Behavior Review, 7 (2), 314–324. <https://doi.org/10.22495/cqobrv7i2sip10> [in English].
24. Suchikova, Y., & Tsybuliak, N. (2023). *Universities without walls: global trend v. Ukraine's reality*. Nature, 614 (7948), 413. <https://doi.org/10.1038/d41586-023-00380-y> [in English].
25. Tierney, W. G. (2020). *The Idea of Academic Freedom and Its Implications for Teaching and Learning*. Teaching Learning and New Technologies in Higher Education (p. 17–28). Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-15-4847-5_2 [in English].
26. Wight, C. (2020). *Critical Dogmatism: Academic Freedom Confronts Moral and Epistemological Certainty*. Political Studies Review, 147892992094206. <https://doi.org/10.1177/1478929920942069> [in English].
27. Yaras, B. (2023). *At-risk scholars in Europe: 'academic humanitarianism' in the name of science 'here' as opposed to the risk 'there'*. The International Journal of Human Rights, 1–21. <https://doi.org/10.1080/13642987.2023.2227110> [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті детально досліджується вплив окупації та військового конфлікту на академічну свободу в Україні. Особливий акцент зроблено на ті виклики та обставини, які виникли перед освітянами та студентами Бердянського державного педагогічного університету в період окупації. При цьому основний акцент робиться на прямих порушеннях академічної свободи та базових її принципів – свободи досліджень, викладання та отримання знань. Детально аналізуються різні аспекти цих порушень, зокрема такі, як затримання вчених і студентів, примусова релокація університету, обмеження в доступі до освітніх ресурсів та наукової інформації, а також психологічний та фізичний тиск, що застосовувався проти академічної спільноти.

Стаття також акцентує увагу на потенційних стратегіях та механізмах захисту академічної свободи, пропонуючи конкретні рекомендації та напрями дій, що включають реінтеграції та підтримку академічних працівників і здобувачів, правову раму, транспарентність та залученість, громадську участь, підтримку науково-дослідницьких проектів, розвиток громадської освіти, цілісний підхід до академічної свободи, а також механізми дій, що включають моніторинг та звітність, механізми реагування, міжнародну співпрацю, зміцнення академічних спільнот, підтримку ініціатив молоді, наголос на міждисциплінарності, цілісний підхід до академічної свободи та освіти як інструменту миру. Ця стаття підкреслює, що подолання системних порушень академічної свободи вимагає спільних зусиль національного та міжнародного співтовариства, а також створення механізмів, що захищали б і підтримували освітян в умовах конфлікту.

Ключові слова: академічна свобода, війна, окупація, свобода проведення досліджень, свобода викладання, свобода отримання знань, вища освіта.